

ΑΡΧΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ
 ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 1820 - 1822

έξ άνεκδότου χειρογράφου 'Αθ. Ψαλίδα
 άποκειμένου εις ιστορ. άρχεία Γιάννη Βλαχογιάννη

Είσαγωγή - σημειώσεις : 'Αγγέλου Ν. Παπακώστα

'Ανάτυπον έκ του Β' τόμου του Ν. ΚΟΥΒΑΡΑ
 ΑΘΗΝΑΙ 1962

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
 ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ (1820—22)

Ἐξ ἀνεκδότου χειρογράφου Ἀθ. Ψαλίδα (ἀποκειμένου εἰς ἱστορ. ἀρχεῖα Γιάννη Βλαχογιάννη).

Ὅταν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐλάμβανε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξεγερθῆ κατὰ τοῦ σουλτάνου, δὲν ἐφαντάζετο βεβαίως ὅτι ὁ κατ' αὐτοῦ πόλεμος θὰ διεξήγετο εἰς Ἡπειρον. Διὰ τοῦτο, ὅταν κατ' Αὐγούστον τοῦ 1820 ἔφθασαν πρὸ τῶν Ἰωαννίνων καὶ κατέκλυσαν τὴν περιοχὴν αἱ ὑπὸ τὸν Πασόμπεην μεγάλαι σουλτανικαὶ δυνάμεις, εἰς ἃς εἶχον προσχωρήσει λόγῳ προδοσίας τῶν ἀρχηγῶν των καὶ ἰδικαί του, ἐξεμάνη καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ παραδώσῃ εἰς τὸ πῦρ καὶ τὰς φλόγας τὴν δικαίως ἐπαινουμένην διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸν πολιτισμόν της πρωτεύουσάν του. Ἦρχισεν ὡς ἐκ τούτου ἡ πολιορκία μὲ καταστροφάς, δηώσεις καὶ ἐρήμωσιν, ἡ ὁποία δὲν περιωρίσθη εἰς Ἰωάννινα, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἡπειρον.

Ἡ ἀνταρσία τοῦ Ἀλῆ ὅμως εἶχε καὶ τὴν καλὴν της πλευράν. Ἐφερην εἰς τὴν Ἡπειρον τοὺς Σουλιώτας, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1803 ἕζων εἰς Ἐπτάνησον, νοσταλγοῦντες διαρκῶς τὴν πατρίδα των. Σκοπὸς τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ ἐπανάκτησις τοῦ Σουλίου καὶ χάριν αὐτοῦ ἐπανελάβον προθύμως τοὺς ἀγῶνας των κατὰ τοῦ Ἀλῆ. Ἡ δοθεῖσα ὅμως εἰς αὐτοὺς ὑπόσχεσις ὅτι θὰ ἐπετρέπετο νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των, τὴν ὁποίαν μὲ τόσον αἶμα εἶχον ποτίσει καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ πρόγονοί των, ἀπερρίφθη σκαιῶς ἀπὸ τὸν Πασόμπεην· τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Σουλιώτας νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀλῆν, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη προθύμως ὅλα τὰ προβληθέντα ὑπὸ τοῦ Νότη Μπότσαρη καὶ κατόπιν τῆς γενομένης, ἐνεργείαις τῶν συμβούλων του καὶ φιλικῶν Νούτσου καὶ Γραμματικοῦ, συμμαχίας των μὲ τὸν ἀποστάτην, νὰ στρέψουν τὰ ἥρωϊκώτατα ὅπλα των κατὰ τῶν σουλτανικῶν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1820, δώσαντες οὕτω πρῶτοι αὐτοὶ τὸ

σύνθημα τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Οἱ ἐπικοὶ ἀγῶνες των ἐξυπηρέτουν βεβαίως καὶ τὸν Ἀλῆν. Τοῦτο ὁμῶς δὲν σημαίνει ὅτι ἐγένοντο χάριν αὐτοῦ. Ἄλλος ἦτο ὁ φανερός καὶ ἄλλος ὁ κρύφιος σκοπὸς ἐκάστου τῶν συμμαχῶν. Τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σκοπῶν ἐπρόβαλον ὡς πρόσχημα οἱ συναγωνιζόμενοι μετὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων Ἀληπασαλῆδες Ἀλβανοὶ διὰ ν' ἀποχωρήσουν τῆς συμμαχίας· τὸ γεγονός τοῦτο κατέστησε δυσχερεστέραν τὴν θέσιν τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος ἐσυνέχισε τὴν ἀπέλπιδα ἀντίστασιν, μέχρις οὗ ὁ ἰκανώτατος Χουρσίτ ἐπέτυχε τὴν ἐξόντωσίν του (24/1/1822).

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀνανεώσεως τῶν ἀγῶνων τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίζοντο περὶ τὴν Ἄρταν, ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ, καθηλώσασα εἰς Ἡπειρον τεράστιον ὄγκον ἐχθρικῶν δυνάμεων καθ' ὅλον τὸ 1821, κατέστησεν εὐχερεστέραν τὴν ἐκδήλωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς ἐξεγέρσεως εἰς ἄλλας περιοχὰς (Στερεὰν καὶ Πελοπόννησον). Ἄν τότε ὁ Ἀλῆς δὲν παρεσύρετο κατὰ τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ τὴν ἄμετρον φιλοδοξίαν του, τὴν ὁποίαν ὑπεδαύλιζον σκοπίμως οἱ Ἑλληγες σύμβουλοί του, ἀλλὰ ἔμενε πιστὸς εἰς τὸν κύριόν του, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ποία θὰ ἦτο ἡ τύχη τῆς ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ θὰ εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ μετὰ τοῦ Χουρσίτ, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη ἰκανώτατος στρατηγός, καὶ τὸν ἐξ ἴσου τρομερὸν παρὰ τὴν ἡλικίαν του ἀντίπαλόν του. Εὐνόητος καθίσταται ἐκ τούτου ἡ εὐρυτέρα σημασία τοῦ δημιουργηθέντος διὰ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ ἀντιπερισπασμοῦ, κατὰ συνέπειαν καὶ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν, αἱ ὁποῖαι συμβάλλουν εἰς διαφώτισιν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιόδου δι' ἀγνώστων καὶ ἀπηκριβωμένων εἰδήσεων.

Τοιαύτας εἰδήσεις ἔρχεται νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν φίλον τῆς ἱστορίας τῆς Ἡπέρου καὶ τοῦ Ἔθνους μας ἡ ἀνέκδοτος ἱστορία τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὴν ὁποίαν φέρομεν ἤδη εἰς φῶς.

Ἐπαυξάνεται δὲ ἡ σημασία τῆς προκειμένης ἱστορ. πηγῆς διὰ πολλοὺς λόγους.

Ὁ γράφων συντάσσει τὴν ἱστορίαν τῆς πολιορκίας ὄχι εἰς χρόνον ἀπέχοντα αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς, καθ' ὃν χρόνον συνέβαινον ὅσα ἀφηγεῖται· εἶναι δηλ. πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἔζησε τὸ δημιουργηθὲν διὰ τῆς πολιορκίας δράμα τοῦ Ἡπειρ.

λαοῦ, καὶ μάλιστα πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ἄριστα καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι μετεῖχον εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ ἀποστάτου. Ἦτο δὲ εἰς θέσιν λόγῳ τῆς μεγάλης μορφώσεώς του καὶ τῶν σχέσεών του μὲ σημαίνοντα πρόσωπα νὰ δώσῃ σαφεῖς καὶ ἀκριβεῖς εἰδήσεις τῶν γενομένων ἰδίᾳ εἰς Ἰωάννινα καὶ περιοχὴν, τὰ ὁποῖα ἐν πολλοῖς εἶναι ἄγνωστα ἢ ἐλλιπῶς γνωστά ἐξ ἄλλων μεταγενεστέρων πηγῶν. Καὶ μνημονεύει μὲν καὶ γεγονότα, βασιζόμενα εἰς ἀκούσματα καὶ φήμας, δηλώνει ὁμῶς τοῦτο γράφων «μᾶς εἶναι ἄδηλον, ὡς ἔλεγαν».

Δὲν διακρίνεται δὲ ὁ γράφων διὰ τὴν ἀκριβολόγον μόνον διάθεσίν του καὶ τὴν γνῶσιν τῶν κυριωτέρων προσώπων τοῦ δράματος. Ἔχει καὶ σαφήνειαν καὶ πυκνότητα ἐκφράσεως καὶ ἄλλα χαρίσματα λόγου, τὰ ὁποῖα ἐν συνδυασμῶ μὲ τὴν ἄνευ ἐκζητήσεων χρῆσιν τῆς λαλουμένης ἐν Ἡπείρῳ καθιστοῦν τὴν ἀφήγησίν του ἐνδιαφέρουσαν. Ἀξιοσημεῖωτος εἶναι καὶ ἡ σπανίζουσα τάσις του νὰ παρουσιάσῃ τὰ πράγματα ὄχι ὅπως θὰ ἤθελε νὰ ᾔσαν, ἀλλ' ὅπως ᾔσαν. Διὰ νὰ κατανοηθῇ ὁμῶς πληρέστερον ἡ σημασία τοῦ ἀγνώστου τούτου κειμένου, ἀνάγκη νὰ καθορίσωμεν τὸν χρόνον γραφῆς καὶ μάλιστα τὸν πιθανώτερον συγγραφέα, ἐξηγοῦντες κατὰ τὸ δυνατόν ὠρισμένας κρίσεις καὶ διαφόρους χαρακτηρισμούς του, οἱ ὁποῖοι κρινόμενοι ἀνεξαρτήτως πρὸς τὴν ἐποχὴν καὶ τὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν, ὅταν ἐγράφετο τὸ χειρόγραφον, θὰ ξενίζουν τὸν ἀναγνώστην.

Χρόνος γραφῆς. Εἰς τὸ χειρόγραφον κείμενον τῆς ἱστορίας τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ δὲν καθορίζεται ὁ χρόνος καθ' ὃν τοῦτο ἐγράφη· ἐκ διαφόρων ὁμῶς ἐκφράσεων, ἀναφερομένων ἐν τῷ κειμένῳ (π.χ. «ἕως τοὺς 1820 περίσῃ ἔκαμε τὰ ἀκόλουθα ἀποκτήματα» — «ἀγόρασε (δηλ. τὴν Πάργαν) πρὸς περσῶν» κλπ. συμπεραίνομεν ὅτι τὸ κείμενον ἤρχισε νὰ γράφεται κατὰ τὸ 1821 καὶ ἐπερατώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου, μὲ τὸν θάνατον δηλ. τοῦ Ἀλῆ, εἰς ὃν σταματᾶ ἡ ἀφήγησις.

Ὅτι δὲ ὁ συγγραφεὺς γράφει, ὡς εἴπομεν, συγχρόνως πρὸς τὰ γεγονότα, φαίνεται καὶ ἐκ διαφόρων ἐκφράσεων τοῦ κειμένου, εἰς τὰς ὁποίας καθορίζεται ἐκτὸς τῆς ἡμερομηνίας τοῦ μηνός (στὶς 12 τοῦ παρόντος (Δ/βρίου 1821), καὶ ἡ ἡμέρα τῆς

ἐβδομάδος (ὁ πόλεμος ἔπαυσε στίς 9 τοῦ μηνὸς (Ἰαν/ρίου 1822), τῇ Δευτέρᾳ, καὶ διάστημα τῆς ἡμέρας (στίς 30 Ἀπρ. 1821) πρὶν νὰ φέξη, τὸ πρῶτ' ἡμέρα Σάββατο, ἡμέρα Τετράδῃ τὸ βράδυ, τὴν Παρασκευὴ τὸ βράδυ, ὥρα 3 τῆς νυκτὸς—στίς 4 ἢ ὥρα τὸ Σάββατον—μετὰ 8 ἡμέρες τὰ μεσάνυχτα—τὴν Τρίτῃ τὸ πρῶτ', στίς 10 τοῦ παρόντος κ.ο.κ., ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐκφράσεις (ἕως τώρα—ἀπὸ τῆς σήμερον—ταῦτα ὅμως ἀκόμη, δὲν ἐστάλθησαν—καὶ θὰ σταλθῇ) στὸ βασιλεῖα ὁ χαζνές, ὅπερ δηλοῖ ὅτι καὶ τ' ἀναφερόμενα εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ ἐγράφοντο καθ' ὃν χρόνον ἐγένοντο.

Ὁ πιθανώτερος συγγραφεύς. Ἐκ τῆς παραβολῆς χειρογράφων κειμένων, γραφέντων διὰ χειρὸς Ψαλίδα, πρὸς τὸ χειρόγραφον τῆς προκειμένης ἱστορίας, συνάγεται ὅτι καὶ αὕτη ἔχει γραφῆ διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς. Ὁ Ψαλίδας ὅμως, ὡς εἶναι γνωστόν, ἠρέσκειτο ὄχι μόνον νὰ γράφῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντιγράφῃ. Παράδειγμα πρόχειρον τὰ δημοσιευθέντα εἰς τὸν α' τόμον τοῦ Νέου Κουβαῶ ἱστορικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ὁ Ψαλίδας εἶχεν ἀντιγράψει ἀπὸ τὸ κατάστιχον τοῦ Καλαρρυτιώτη προύχοντος Τουρτούρη. Ὅτι δὲ ὁ Ψαλίδας εἶχε τὴν καλὴν συνήθειαν νὰ διασώζῃ ἐν ἀντιγράφοις ὅ,τι ἐθεώρει χρήσιμον καὶ εὐχάριστον, μαρτυρεῖ καὶ ἐπιστολὴ του τῆς 9-5-1829, σταλεῖσα ἐξ Ἀγ. Μαύρας (Λευκάδος) πρὸς τὸν Φιλητᾶν, δι' ἧς ζητεῖ νὰ τοῦ σταλῇ ἀντίγραφον ἐπιγραφῆς πίνακος τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἣν εἶχε λησμονήσει νὰ γράψῃ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν του.

Ἀπὸ τὴν καταχώρησιν τῆς προκειμένης ἱστορίας εἰς δ' χειρόγραφον καταχωροῦνται καὶ τὰ ἐκ τοῦ καταστίχου τοῦ Τουρτούρη, ἀντιγραφέντα ὑπὸ τοῦ Ψαλίδα ἱστορ. κείμενα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι καὶ τὸ κείμενον τοῦτο ἐγράφη ἀπὸ τὸν Τουρτούρη καὶ ἀντεγράφη ἢ μετεπλάσθη ἀπὸ τὸν Ψαλίδαν. Ἐν τῷ χειρογράφῳ ὅμως ἐπικρίνονται δριμύτατα οἱ κάτοικοι τοῦ Συράκου καὶ τῶν Καλαρρυτῶν, ὡς προκαλέσαντες διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν λόγῳ πλουσίων κοινοτήτων, ἀλλὰ καὶ τὴν διαρπαγὴν τοῦ μεταφερθέντος ἐκεῖ ὡς εἰς ἀσφαλὲς μέρος πλοῦτου πολλῶν Ἰωαννιτῶν, μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἰωαννίνων, οἱ δὲ χαρακτηρισμοὶ τῶν ὡς βαρβάρων καὶ ἀνοήτων δὲν

ἐπιτρέπουν ν' ἀποδοθῆ τὸ ἔργον εἰς τὸν Τουρτούρη, ὅστις εἶχε πρωτοστατήσει ὡς γνωστὸν μετὰ τοῦ Κωλέττη εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἐν λόγῳ κοινοτήτων, καὶ δὲν εἶχε βέβαια καιρὸν νὰ συγκεντρῶνῃ εἰδήσεις διὰ τὰ συμβαίνοντα εἰς βορειοτέρας μάλιστα περιοχάς.

Ἐκ τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τοῦ κειμένου τῆς ἱστορίας συνάγεται ὅτι ὁ γράψας ἦτο φίλος καὶ γνώστης τῆς ἀπλῆς καὶ φυσικῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ. Ἀγάπην καὶ γνῶσιν τῆς λαλουμένης εἰς Ἠπειρον εἶχον τότε κατ' ἐξοχὴν δύο, ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Ψαλίδας. Νὰ ἦτο τάχα ἡ ἱστορία ἔργον τοῦ πρώτου; Ὁρισμέναι ἐκφράσεις (παράνω, ἀγκαλά κλπ.) ἐνιαχοῦ δὲ καὶ προτίμησις τοῦ ἡ ἀπὸ τὸ ἐνθυμίζον τὸν ἐξοχὸν Ἠπειρώτην ποιητὴν. Ὁ γράψας ὅμως τὴν προκειμένην ἱστορίαν δὲν εἶχεν ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὴν λογίαν παράδοσιν, ὅσον ὁ Βηλαρᾶς. Γράφει καὶ αὐτὸς εἰς δημοτικὴν, χρησιμοποιοῦν δὲ καὶ λέξεις λογίας (ἀποτρόπαια, ἐν ταυτῶ, αὐθεντικά (σεράγια), τετραχηλισμένα, ἄδηλα κλπ.), αἱ ὅποια δὲν θὰ ἤρχοντο εἰς τὸν κάλαμον τοῦ Βηλαρᾶ. Ἐπικρίνεται ἐπίσης ἐν τῷ κειμένῳ ὁ Βελῆς ὡς λάγνος, ἄσωτος καὶ ἀνάξιος τοῦ πατρός του (ὅπως καὶ ἀπεδείχθη διὰ τῆς παραδόσεως τῆς Πρεβέζης), ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Βηλαρᾶς ἦτο ἐκ τῶν ἐμπίστων καὶ φίλων τοῦ Βελῆ, τὸν ὅποιον εἶχε συνοδεύσει εἰς Πελοπόννησον καὶ Θεσσαλίαν ὡς ἰατρός. Εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὰς πατριωτικὰς διαθέσεις τοῦ Ψαλίδα, φαίνεται ὅτι ἔρχεται καὶ ἡ ἐπίκρισις τῆς ἐπαναστάσεως Συράκου, ἣτις ὑπεκινήθη ὑπὸ τοῦ ὁμοτέχνου φίλου του Κωλέττη. Αὕτη ὅμως δύναται νὰ ἐξηγηθῆ, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι χαρακτηρισμοὶ τοῦ κειμένου, ἐκ τῆς καταρρεύσεως τῆς ἀντιστάσεως τοῦ Ἀλῆ, καὶ ἐκ τῆς ιδέας ὅτι ἄνευ σοβαρῶν ἐνισχύσεων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐοδωθῆ ἡ ἐπανάστασις ἐν Ἠπείρῳ, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς καὶ ὁ φίλος του ἐκινήθησαν.

Τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὑποθέσεως ὅτι τὸ κείμενον εἶναι Βηλαρικόν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκλινεν ἀρχικῶς καὶ ὁ Βλαχογιάννης, χωρὶς νὰ πεισθῆ περὶ τούτου, διότι εἰς ἄλλας σημειώσεις χαρακτηρίζει τὸ κείμενον ὡς Ψαλιδικόν, δυσχεραίνει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Βηλαρᾶς, ἐξ ὧν μᾶς εἶναι γνωστά, δὲν εἶχεν ἀφήσει καὶ ἱστορικὰ κείμενα· μένει λοιπὸν νὰ ἐξετασθῆ, ἐὰν τὸ κείμενον ἐγράφη ἀπὸ τὸν ὁμόγνωμον καὶ ὁμότυχον φίλον του Ψαλίδα, τὸν ὅποιον

ἀπησχόλησε κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἡπείρου, (συμπεριλαμβανομένης, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ).

Ἀντιπαραβάλλοντες τὸ χειρόγραφον μὲ ἄλλα γνωστὰ κείμενα τοῦ Ψαλίδα, διαπιστοῦμεν ὅτι ὠρισμένα ἐκφράσεις, ἀναφερόμεναι εἰς Ψαλιδικὰ κείμενα, χρησιμοποιοῦνται καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ. Οὕτω εἰς τὸ ὑπόμνημα τῆς 12-2-1823, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ Ψαλίδας ἐκ Κερκύρας πρὸς τὸν Α. Μαυροκορδάτον, ἐξιστορῶν τὴν πολεμικὴν κατάστασιν τοῦ ἐχθροῦ, γράφει «...ὄλες αἱ ἄνω ἐπαρχίες καὶ τοπαρχίες (βιλαέτια) τῆς Ἀρβανιτιᾶς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅπου τὴν ἐξουσίασεν ὄλην, ἐπειδὴ τὴν ὑπόταξε καὶ πολεμικῶς καὶ βασιλικῶς καὶ εἶχε καὶ ψωμί καὶ τῆς ἐδιδεν, ὅταν ἐστρατολογοῦσε⁽¹⁾, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς χειρογράφου ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ γράφεται «...ἀλλὰ προτοῦ νὰ πάρη αὐτὰ τὰ πασαλίκια βασιλικῶς καὶ νὰ τὰ ἐξουσιάσῃ πολεμικῶς, εἶχε πρωτοπολεμήσει τὸ Κακοσοῦλι.

Ἡ γραφικὴ ἐκφρασις «στὶς ποδιές τῶν βουνῶν», ἀπαντῶσα εἰς Ψαλιδικὰ κείμενα χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὸ χειρόγραφον τῆς πολιορκίας. Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ὅτι ὁ φιλοπαίγμων Ψαλίδας εἶχε τὴν τάσιν νὰ δημιουργῇ ὠρισμένα σύνθετα. πβ ἐπίθετον «Παλασοδρυμαδιωτοβουνοχειμαριώτικα», τὸ ὁποῖον παρεμβάλλει εἰς ἐπιστολὴν τοῦ (18-1-1824) πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βλαχογιάννη⁽²⁾. Ἡ τάσις αὕτη ἐκδηλουμένη καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ (π.β. ἐπιθ. Καλαρρυτοσυρακιώτικα κλπ.) προσθέτει μίαν ἀκόμη ἔνδειξιν ὅτι τὸ κείμενον τοῦτο ἔχει συντάκτην τὸ ἴδιον πρόσωπον, δηλ. τὸν Ψαλίδαν.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αἱ κοιναὶ ἐκφράσεις καὶ τάσεις αἱ συνηγοροῦσαι ὑπὲρ τοῦ Ψαλίδα· ὑπάρχουν καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Αἱ παρεχόμεναι διὰ τῆς ἱστορίας περὶ τῶν στενῶν συνεργατῶν τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν ἀντιπάλων του εἰδικαὶ πληροφορίαι προϋποθέτουν

1) Βλ. Βρανούση : Ἀθ. Ψαλίδα, «Ἡπειρ. Ἔστια» Αὔγ. Σεπτ. 1952 σελ. 443.

2) Ψαλίδα. Μαυροκορδάτος, ἐφ. Πρῶτα 22 Νοεμβρίου 1931.

προσωπικὴν γνωριμίαν τούτων· τοιαύτην δὲ εἶχε καὶ ὁ Ψαλίδας. Εἰς ὑπόμνημά του σταλὲν πρὸς τὸν Μαυροκορδαῖτον ἐκ Κερκύρας τὴν 12-2-1823 ὁ Ψαλίδας γράφει : «... ὄλους αὐτούς, ὅπου εἰς τὴν δυτ. Ἑλλάδα ἐναυάγησαν, τοὺς γνωρίζω προσωπικῶς ἀκριβέστατα...». Ὑπάρχει ὁμῶς καὶ ἄλλος σοβαρὸς λόγος συνηγορῶν ὑπὲρ τοῦ Ψαλίδα ὡς πιθανωτέρου συγγραφέως τῆς προκειμένης ἱστορίας. Ὁ Ψαλίδας ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἔργα του εἶχε γράψει καὶ ἱστορίαν (τῆς Ἡπείρου). Ὁ μαθητὴς του Ν. Μανιάκης γράφων ἐκ Λονδίνου πρὸς τὸν παλαιὸν του διδάσκαλον ἀναφέρει εἰς ἐπιστολὴν του τῆς 13-12-1823 καὶ τὰ ἐξῆς σχετικά : «... Τί μελετᾶς νὰ κάμῃς μὲ τὴν ἱστορίαν σου; ἤρχισες νὰ τὴν τυπώῃς ; Ἐὰν ἤξευρα τί θέλει εἶναι τὸ μέγεθός της, καὶ ὡς πόσον ἡ τιμὴ της, ἤθελε πασχίσω νὰ συνάξω ὑπογραφὰς διὰ τὴν δημοσίευσίν της...»⁽¹⁾. Τὴν σημαντικὴν ἀλλ' ἀσαφῆ ταύτην εἶδησιν συμπληρῶνει ὁ Ν. Τσιγαρᾶς διὰ τῶν ἐξῆς : «Κυρίως ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τῶν μυθικῶν (ἀπὸ τοῦ Φαέθοντος) μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἦτοι μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, πρῶτος ἐπεχείρησε καὶ συνέγραψεν ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος Ψαλίδας, (ὡς ἤκουσα παρ' ἀνδρὸς ἀξιοπίστου), ἀλλὰ μὴ προφθάσας νὰ ἐκδώσῃ ταύτην κατέλιπε χειρόγραφον, ὡς καὶ τόσα ἄλλα εἰς τὴν οἰκογένειάν του.»⁽²⁾.

Τὴν ὑπαρξίν τῆς προκειμένης ἱστορίας βεβαιοῖ καὶ ὁ Ζῶτος Μολοσσός, εἰς ὃν εἶχε πωληθῆ αὕτη ἀπὸ τὸν ἀτυχῆσαντα υἱὸν τοῦ Ψαλίδα. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ Ψαλίδας ἔγραψε ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου καὶ μάλιστα μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, εὐλόγον εἶναι νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι ἡ προκειμένη ἱστορία τοῦ Ἀλῆ καὶ τῆς πολιορκίας του ἀπετέλει ἴσως τὸ τελευταῖον τμῆμα τῆς προκειμένης Ἡπειρωτ. ἱστορίας, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ διασώσας τὸ χειρόγραφόν της Γιάννης Βλαχογιάννης ἠγόρασε τοῦτο ἀπὸ τὸν Ζῶτον Μολοσσόν.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ ὁμῶς διατυπώνονται ἀπὸ τὸν γράψαντα ὠρισμένοι χαρακτηρισμοὶ προσώπων

1) βλ. Λ. Βρανούση Ἀθ. Ψαλίδα Ἡπειρ. Ἐστία Αὐγ. Σ/βριος 1952 σ. 458).

2) βλ. Ν. Τσιγαρᾶ Ἡπειρωτικὰ Ἀθ. 1885 σελ. 9).

καὶ κρίσεις, γεννῶσαι ἀμφιβολίας περὶ τοῦ συγγραφέως. Οὕτω ἐπικρίνονται ὁ Ἀλῆς ὡς τύραννος καὶ μέγας λύκος, ὁ υἱός του Βελῆς ὡς ἄσωτος καὶ λάγνος, οἱ Ἀλβανοὶ ὡς ἀχρεῖοι, φιλόζωοι, ἀπρόθυμοι εἰς ἐφορμήσεις καὶ πρόθυμοι εἰς λεηλασίας· ἐκ δὲ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Ἀλῆ ὁ Πασόμπεης, ὡς αἷτιος τῆς ἀποστασίας τῶν Σουλιωτῶν, (ὅπερ δὲν εἶναι ἀνακριβές). Οἱ Ρούμελη βαλεσῆς καὶ ὁ Ἰσούφ πασᾶς διὰ τὴν ἀδράνειαν κατὰ τοῦ Ἀλῆ, παρ' οὗ εἶχον δωροδοκηθῆ. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ κλέφται καὶ καπετανεῖοι, ὡς ἐχθροὶ τῆς ἀνθρωπότητος, λύκοι καὶ ἀρκοῦδες τοῦ φτωχοῦ ραγιαῖ, οἱ καπ. Γῶγος καὶ Κουτελίδας, ὡς ἐξεγερθέντες διὰ νὰ σώσουν οἱ λύκοι τὸν μέγαν λύκον Ἀλῆν. Ἐπικρίνεται ὁμοῦ καὶ ὁ Τζολάκογλου Δημ. διὰ τὴν προδοσίαν του.

Ἀντιθέτως ἐπαινοῦνται ἐκ τῶν Τούρκων ὁ Σουλεϊμάν πασᾶς Μποζνάκος διὰ τὴν φρόνησιν, ὁ Μπαμπᾶς πασᾶς ὡς πολεμικός, ὁ Χασάν πασᾶς ὡς δραστήριος καὶ μάλιστα ὁ Χουρσίτ τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς ἄοκνον, δραστήριον, κρυψίνου, πολύβουλον, ἐμπειρότατον, ἀδωροδόκητον καὶ πιστὸν εἰς τὴν Βασιλείαν, προσέτι δὲ ὡς φρονιμώτατον, εὐσπλαχνικώτατον καὶ δίκαιον. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ὁ Μάνθος ὁ γραμματικός, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς μέγαν καὶ βαθὺν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ οἱ δράσαντες ἥρωϊκῶς εἰς τὸ Ζαγόρι κατὰ τῶν ἀποστατῶν (Πασχάλης, Γαντάβαρος, Α. Τζανόγλου, Ἀνανίογλου, ἐμμέσως δὲ καὶ οἱ Σουλιῶται, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει μὲν κακοτρόπους, προσθέτει ὁμοῦς ὅτι τὰ χωρία των «ἔβγαζαν ὡς χίλια ντουφέκια ἥρωϊκώτατα».

Ἐπαινεῖται ἐπίσης ὁ πολλοὺς διὰ τῆς ἐπιρροῆς του παρὰ τῷ Ἀλῆ σώσας Θανάσης Βάγιας, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς δραστηκώτατον καὶ ἀγρυπνότατον, καθὼς καὶ ὁ ἀδελφός του ἰατρὸς Λουκᾶς Βάγιας διὰ τὰς μακρὰς σπουδὰς του εἰς Ἰταλίαν καὶ Γερμανίαν. Οἱ ἔπαινοι τῶν ἀδελφῶν Βάγια ἐνισχύουν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ ἔργον εἶναι Ψαλιδικόν, διότι ὁ Λουκᾶς Βάγιας ἦτο ὡς γνωστὸν γαμβρὸς τοῦ Ψαλίδα, λόγῳ δὲ τῶν σχέσεων του μὲ ἐπίσημα πρόσωπα ἦτο εἰς θέσιν νὰ μεταβιβάζη εἰς τὸν πενθερόν του, ὅστις παρέμεινε μετὰ τοῦ Βηλαρᾶ εἰς Τσεπέλοβον, εἰδήσεις ἀκριβεῖς περὶ ὅλων τῶν γενομένων.

Ὅσοι δὲ ξενίζονται ἀπὸ τὴν ρεαλιστικὴν ἔκθεσιν τῶν γεγο-

νότων, ἅς μὴ λησμονοῦν ὅτι ὁ πατριωτισμὸς δὲν ἐκδηλώνεται παντοῦ καὶ πάντοτε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Κατ' ἄλλον τρόπον ἐκδηλώνεται εἰς τὸ Σοῦλι καὶ κατ' ἄλλον εἰς τὴν Χίον καὶ τὸ Φανάρι. Καὶ ὅτι αἱ δημιουργηθεῖσαι ἐκ τῆς καταρρεύσεως τοῦ Ἀλῆ συνθῆκαι εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ τὸ Ζαγόρι, ὅπου ἐγράφη καὶ συνεπληρώθη ἡ προκείμενη ἱστορία, δὲν ἐπέτρεπον νὰ διατυπωθῇ ἢ ὡς διετυπώθη. Ἐὰν δὲν ἐτροποποιήθη μεταγενεστέρως τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν, ἀποκλείουσιν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ἱστορία αὕτη ἐγράφη καὶ συνετάγη ἀπὸ τὸν γράψαντα δηλ. τὸν Ψαλίδα, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐγράφη, ὡς ἐτονίσαμεν, καὶ ἡ προγενεστέρα σύνοψις τῆς παλαιᾶς καὶ νέας ἱστορίας τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῆς Φαέθοντος μέχρι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Τὸ χειρόγραφον. Τὸ χειρόγραφον ἐν ᾧ ἔχει γραφῇ καὶ ἡ ἱστορία τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀπόκειται εἰς τὰ ἐν τοῖς Γ. Α. Κ. ἱστορικὰ ἀρχεῖα Γιάννη Βλαχογιάννη, παρὰ τοῦ ὁποίου διεσώθη, καὶ τοῦτο, ἀπαρτίζεται δὲ ἀπὸ 8 ἐρραμμένα καὶ ἀριθμούμενα τετράδια τῶν 8 φύλλων διαστάσεων $0,12 \times 0,16 \frac{1}{2}$ περίπου. Ἀρίθμησις φύλλων ἢ σελίδων δὲν γίνεται εἰς τὸ χειρόγραφον, ἡ συνέχεια ὁμως δηλοῦται διὰ τῆς ἀναγραφῆς εἰς τὸ τέλος ἐκάστης σελίδος τῆς ἀρχικῆς λέξεως ἢ συλλαβῆς τῆς ἐπομένης κατὰ τὴν καὶ εἰς τὰ ἐντυπα τηρουμένην συνήθειαν τῆς ἐποχῆς. Τὰ ἐν τῷ χειρογράφῳ τούτῳ κείμενα ἔχουν γραφῇ διὰ χειρὸς Ψαλίδα, ὡς διαπιστοῦνται ἐκ τῆς ἀντιβολῆς αὐτῶν πρὸς ἄλλα χειρόγραφα κείμενα τοῦ Ψαλίδα. Περιλαμβάνονται δὲ εἰς τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον τὰ ἀκόλουθα κείμενα κατὰ σειράν καταχωρήσεως α) «Ἱστορία τῶν ἀπὸ Βεντίστας Βλαχοτούρκων» σελ. χ. 1—5) β) Ἄλλη ἱστορία ὅπου ἤκουσα ἀπὸ τὸν σοφολογιώτατον ἱεροδιδάσκαλον Κοσμᾶν, υἱὸν τοῦ ποτὲ Μπαλάνου Ἰωαννίτου, ὅστις Κοσμᾶς ἐτελεύτησε εἰς τοὺς 1811 ὀγδοηκοντούτης ὄν» (σελ. χειρ. 5—13). γ) «Τούτην τὴν ἱστορία μου τὴν ἐξηγήθηκεν ὁ μακαρίτης Νικ. Γλυκὺς εἰς Βενετίαν, ὅπου ἀπέθανεν εἰς τοὺς 1790, ὄντας 114 ἐτῶν, τόσον διὰ τὸ παιδομάζωμα, ὅσον καὶ διὰ τοὺς σπαῆδες, ὅπου ἐτούρκεψαν (σελ. χειρ. 13—16). δ) «Ἱστορία τοῦ Ματζουκιώτη Γεωργίου Μπαλδάνη (σελ. χειρ. 16—21). ε) «Τούτην τὴν ἱστορίαν τὴν ἔγραψα εἰς μνήμην καὶ

τιμὴν τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, ὅτι εἰς κάθε καιρὸν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς βασιλείας τῶν χριστιανῶν ἐβγῆκαν ἄνδρες ὀνομαστοὶ καὶ περίφημοι (σελ. χειρ. 21—23). στ) «Ἀπογραφὴ κατοίκων χώρας (Καλαρρυτῶν) (σελ. χ. 23). ζ) «Χρονικὰ διάφορα (σελ. χ. 23—27). η) «Ὁ κουρσάρος Μαγιὸρ Λάμπρος εἶχε καὶ κάποιον Χριστόδουλον Νταντανέ Κεφαλλονίτην, πολλὰ ἀνδρεῖον ἀρχηγὸν εἰς μίαν γαλιόταν τοῦ μικροῦ στόλου του (σελ. χ. 27)». θ) «Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων μόνον ἢ περιοχὴ τοῦ Μαλακασίου εἶχε καπετανέους καὶ αὐτοὶ πάντοτε ἦσαν ἀπὸ τὴν Γότισταν» (σελ. χ. 28—31). ι) «Ἱστορία τοῦ γάμου τοῦ Μουχτάρ πασᾶ μετὰ τὴν Αἰκατερίναν, ὅπου τὴν ἐχάϊδευαν καὶ τὴν ἔλεγαν Νίτζαν» (σελ. χ. 31—38). καὶ ια) («Ἡ ἱστορία τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν κατωτέρω».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κειμένων τὰ ὑπ' ἀριθ. α, β, γ, δ, στ, ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ γράφοντος εἰς τὸν α' τόμον τοῦ «Νέου Κουβαρᾶ», α (σελ. 15), β (σελ. 17), γ (σελ. 21), δ (σελ. 22—24), στ (σελ. 97). Ἐκ τῶν ὑπολοίπων τὸ ι ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τὸν διασώσαντα τὸ χειρόγραφον, ὅστις χαρακτηρίζει τοῦτο ὡς Βαληρικόν¹⁾.

Διαγραφαὶ καὶ προσθήκαι ὑπάρχουν ἐλάχισται εἰς τὸ κείμενον, γενόμεναι διὰ τῆς αὐτῆς χειρός, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ γράφων ἤλεγχε τὰς εἰδήσεις καὶ λαμβάνων ἀκριβεστέρας πληροφορίας προέβαινε εἰς διορθώσεις. Μία μόνον προσθήκη γίνεται δι' ἄλλης χειρός, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν δειλίαν τοῦ καπ. Ράγκου, ὅστις ἐστάλη διὰ νὰ φυλάξῃ τοὺς Καλαρρυῖτες ἀπὸ τὴν διαρπαγὴν, φυγῶν ὁμως ἐκ δειλίας ἔγινε παραίτιος τῆς καταστροφῆς τῆς πλουσίας ταύτης κωμοπόλεως. Ἡ σημείωσις αὕτη ἐγράφη ἀπὸ τὸν Ζῶτον Μολοσσόν, τὸν κάτοχον δηλ. τοῦ χειρογράφου, παρ' οὗ ἠγόρασε τοῦτο μετ' ἄλλων πολλῶν ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης.

Ἐκ τῶν διορθώσεων αἱ σύντομοι (δηλ. τόπων καὶ προσώπων) γίνονται ὑπεράνω τῶν διαγραφομένων λέξεων τοῦ κειμένου, αἱ δὲ ἐκτενέστεραί πως εἰς τὸ περιθώριον, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ μελάνη διὰ τῆς ὁποίας ἐγράφησαν αἱ διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις δὲν εἶναι ὅσον ἡ ἀρχικὴ ζωηρά, ἴσως διότι ἡ ἔλλειψις τῆς

1) π. Προπύλαια, Ἀθ. 1900-8 α σελ. 143.

ἤνάγκασε καὶ τὸν γράφοντα νὰ προσθέτῃ νερὸ πρὸς ἀραίωσιν ἢ διάλυσιν τῆς χρησιμοποιουμένης οὐσίας, πιθανῶς καπνιάς.

Πρὸς εὐχερεστέραν παρακολούθησιν τῶν ιστορουμένων διηρέσαμεν τὴν προκειμένην ἱστορίαν εἰς κεφάλαια μετὰ περιληπτικῆς ἀναγραφῆς τῶν περιεχομένων εἰς ἕκαστον τούτων.

Εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἱστορίαν ὑπάρχει καὶ μία ἔλλειψις. Ἐκ τῶν 9 τετραδίων τοῦ χειρογράφου ἐλλείπει ἀτυχῶς, ἄγνωστον ἐκ ποίας αἰτίας, τὸ προτελευταῖον, τὸ ἀναφερόμενον δηλ. εἰς ὄσα συνέβησαν ἀπὸ τὰ τέλη Αὐγούστου 1821 ἕως τὰ τέλη Νοεμβρίου ἰ.ἔ., ἤτοι εἰς τὴν κατάληψιν τῶν Λιθαριτσίων.

Καὶ τραυματισμένον ὁμῶς, ὡς εἶναι τὸ ἱστορικὸν τοῦτο κείμενον θὰ προκαλῆ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ φιλόστορος ἀναγνώστου καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν συγγραφέα του, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μέσῳ τῆς θυέλλης ἐκείνης τῆς πολεμικῆς, τῆς ἀπεριγράπτου δυστυχίας καὶ τοῦ φόβου διὰ τὴν αὔριον εὔρε τὸν καιρὸν καὶ τὴν διάθεσιν νὰ καταγράψῃ τακτικῶς τὰ γινόμενα εἰς Ἡπειρον κατὰ τὴν δραματικὴν ἐκείνην περίοδον.

Ἄγγελος Ν. Παπακώστας